

Список использованной литературы:

1. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современное написание / В.И. Даль; Под ред. Н. Анашиной — М.: Аст, 2014. — 736 с.
2. Денисов, Ю. Н. Стилистические образования: синонимы или варианты формы слова [Текст] / Ю. Н. Денисов // Вестник ТГУ. - 2012. - № 9. - С. 17-21.
3. Галаванова Г.П. К вопросу о роли взаимозаменяемости при выделении и определении синонимов [Текст] / Г.П. Галаванова // Синонимы русского языка и их особенности. - М.: АНМИ, 2011. — 246с.
4. Колодина Н. И. Ненависть как лингвистическое и психологическое понятие // Вопросы психолингвистики. 2017. №3 (33). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nenavist-kak-lingvisticheskoe-i-psihologicheskoe-ponyatie> (дата обращения: 26.01.2020).
5. Колодина Н. И. Отрицательные понятия в сознании слышащих и слабослышащих подростков // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2, Языкознание. — 2018. — Т. 17, № 1. — С. 134–142. — DOI: <https://doi.org/10.15688/jvolsu2.2018.1.14>
6. Колодина Н. И., Дуванова С. П., Лябина О. Г. Положительные и отрицательные нравственные понятия в сознании слабослышащих и слышащих подростков // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2016. № 9 (63). Ч. 1. С. 104-107.
7. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов; Под ред. проф. Л. И. Скворцова. — 28е изд., перераб. — М.: ООО «Издательство «Мир и Образование»: ООО «Издательство Оникс», 2012. — 1376 с.
7. Пханаева С.Н. Синонимия и лексико-семантические варианты полисемии в обучении лексике русского языка / С.Н. Пханаева // Педагогика и психология, теория и методика обучения. — 2014. — с.231.
9. Тимошенко Н.Н. Проблема синонимии автомобильных неологизмов английского языка / Н. Н. Тимошенко // Омский научный вестник №4 (111) 2012.
10. Толковый словарь под редакцией Ушакова онлайн для школьников на СловОнлайн / [Электронный ресурс] // URL: http://slovonline.ru/slovar_ushakov/ (дата обращения 22.05.2019)
11. Современный онлайн словарь русского языка Ефремовой, Ефремова Т.Ф. онлайн на СловОнлайн / [Электронный ресурс] // URL: http://slovonline.ru/slovar_efremova/ (дата обращения: 22.05.2019)
12. Энциклопедический словарь по психологии и педагогике. Словари и энциклопедии на Академике. [Электронный ресурс] URL: http://psychology_pedagogy.academic.ru/
13. English Oxford Living Dictionaries / [Электронный ресурс] // URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата обращения: 22.05.2019)
14. Longman Dictionary of Contemporary English Online / [Электронный ресурс] // URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата обращения: 22.05.2019)
15. Macmillan Dictionary / [Электронный ресурс] // URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (дата обращения: 22.05.2019)
16. APA Dictionary of Psychology / [Электронный ресурс] // URL: <https://dictionary.apa.org/> (дата обращения: 22.05.2019).
17. Psychology Dictionary / [Электронный ресурс] // URL: <https://psychologydictionary.org/> (дата обращения: 22.01.2020).

УДК 81'255, 4:821.11

Pryhodii O.S.

*a PhD student at the Department of Theory and Practice Translation from English,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine,*

**THE CONCEPTUAL COMPONENT SUN AS A VITAL CONSTITUENT OF THE NATURE
CONCEPT AND ITS RENDITION IN THE MODERN UKRAINIAN LITERATURE AND THEIR
ENGLISH TRANSLATIONS**

Пригодій Оксана Сергіївна,

*аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка,
м. Київ, Україна*

**ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОЗНАКИ СОНЦЕ ЯК СКЛАДНИКА ЯДЕРНОГО
КОНЦЕПТУ ПРИРОДА У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЇХ
АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ**

Summary. The analysis of the NATURE concept plays a vital role when we investigate the idiosyncratic mental code of the Ukrainian nation through a prism of the linguacognitive and linguacultural studies. The components that make up this concept vary, therefore, there is a lot of room for interpretation. In our study, we track down how the conceptual component of the Sun, that is part and parcel of the NATURE concept, finds its way into the renowned works of the modern Ukrainian writers, as well as their English translations. The Sun is one of the driving forces of the fire element and contains a vast range of symbolic and archetypal images which are deeply embedded in the Ukrainian worldview. Thus, it is our goal to crack out the algorithm of displaying those ingrained factors in their English translation.

Анотація. Аналіз концепту ПРИРОДА відіграє значну роль при дослідженні самотнього ментального коду українського народу через призму лінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних вчень. Складники цього концепту є дуже варіативними та складають великий пласт для вивчення. В нашій статті ми вивчаємо як концептуальна ознака сонце, що є частиною ядерного концепту ПРИРОДА, відображається в творах сучасних українських письменників та їх перекладах англійською мовою. Концептуальна ознака сонце є однією із рушійних сил вогняної стихії, а значить вміщує в собі цілу низку символічних та архетипних образів, які глибинно закладені в українському світовідчутті, відтак, наша місія полягає простежити алгоритм відображення цих факторів в перекладі на англійську мову.

Keywords: *concept, linguacognitive, linguacultural, translation, NATURE concept, the Sun, equivalent.*

Ключові слова: *концепт, лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, переклад, концепт ПРИРОДА, сонце, еквівалент.*

Постановка проблеми. Концептуальна ознака сонце як частина ядерного концепту ПРИРОДА має значний вплив на багато світових літератур. Сонце відіграє одну з ключових ролей в становленні образності та наділення художнього твору унікальним кодом, створюючи цілу плеяду персоніфікованих ролей та алюзій. Образ сонця втілюється в багатьох творах сучасних українських письменників, адже для українців сонце має великий вплив, підтвердження чого можна знайти в прислів'ях, приказках, народних байках та міфах. Геліоцентрична модель світу завжди імпонувала українському народу, що і дало поштовх на вкорінення даного образу в підсвідомості наших мовців. Сонце можна виділити на фоні інших об'єктів вогняної стихії, адже воно всеобрамлює та здатне охопити широкий пласт лінгвального шифру українського народу.

Мета дослідження. В нашій розвідці ми прагнемо проаналізувати як саме концептуальна ознака сонця, що є частиною ядерного концепту ПРИРОДА, втілюється в творах сучасних українських письменників, зокрема «Спалене літо» та «НепрОсті» Тараса Прохаська, «Солодка Даруся» та «Мама Маріца, дружина Христофора Колумба» Марії Матіос та «Вечірній мед» Костя Москальця, а також в їх перекладах англійською мовою. Це дослідження направлене на вивчення лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного пласту української ментальності та їх відтворення в перекладі.

Виклад основного матеріалу. У «Словнику української мови» бачимо визначення «сонця», а саме: 1) центральне небесне світило сонячної системи, яке має форму гігантської кулі; 2) відображення в чомусь небесного світила; 3) світло та тепло, що випромінюється цим світилом; 4) те, що є джерелом життя, радості для когось; 5) те, що освітлює шлях, веде за собою; 6) центральний об'єкт інших зоряних систем [8, с. 458–459]. У статті «Концепт СОНЦЕ у поетичних ідіолектах Є. Гуцала та В. Симоненка» С. Шуляк стверджує, що

«у вселенському масштабі сонце – обов'язковий компонент життя» [11, с. 372].

Сонце є основою буття та обіймає значну символістську палітру в українській лінгвокультурі. У книзі «Українські символи» подається таке тлумачення сонця: «сонце знищувало холод, ламало крижані мости, відмикало своїм промінням (золотими ключами) небо і землю, випускало птахів із вирію, зелену траву, яру пшеницю; розбивало замки криговії і випускало із зимової темниці воду, пробуджувало, оживляло її; оживляло її в хмарах, надавало плідносною животворящою сили – і опускало на землю дощем, – таким чином в купі з водою знову творило світ, народжувало на землі всяке зело» [10, с. 79]. О.В. Слюніна в статті «Архетипний концепт сонце: лінгвокультурний концепт» пише, що «у помірному континентальному кліматі України сонце, незважаючи на можливі негативні наслідки (спека, посуха), здебільшого оцінюється позитивно, адже його роль у житті людини для слов'ян – землеробів завжди була визначальною» [9, с. 77–78].

Про зв'язок сонця та творчого потенціалу людини наголошує Н. Бондар: «як константа духовного буття, образ сонця на всіх етапах свого становлення символізував насамперед активну творчу субстанцію, пов'язану з такими його фундаментальними рисами, як тепло, радість, щастя, любов» [1, с. 96].

Сонце, як і інші природні стихії має розгалужену систему дериватів, до яких можна віднести літо та світло. Є. Панасова стверджує, що це пов'язано із якостями окремих ознак концепту «сонце», які перегукуються із ментально-психонетичними комплексами «літо» та «день», позаяк «у свідомості людей закріплено уявлення про час найвищої активності світила: про пору року (літо) та час доби (день)» [5, с. 19].

Вдале відображення концептуальних ознак концепту ПРИРОДА, а саме ознаки сонце,

знаходимо в творі сучасного українського майстра слова Тараса Прохаська «Спалене літо»:

“Від холоду подошової порожнечі ранку до переповненого людьми віддзеркалення мучивого, мало не осіннього сонця у блискучій від тисяч попередніх стежок бруківці” [7, с.3].

“From the cold morning desolation after the rain to the troubling, not quite autumn sun reflected on the polished cobblestones crowded with pedestrians” [15, с.2].

Відчуття приходу осені чітко формується автором за допомогою образності, яка втілюється в маленьких деталях на полотні художнього твору – це і віддзеркалення майже осіннього сонця на бруківках, почуття туги та меланхолії за втраченими літніми днями, на зміну яким приходить дощова, холодна та сповнена поживклим листям осінь. Контекстуальна ознака сонце тісно переплітається з іншими контекстуальними складниками концепту ПРИРОДА, такими як осінь, що домальовує широту почуттів у творі. В даному реченні спостерігаємо звернення до еквівалентного перекладу при відображенні концептуальної ознаки сонце *мало не осіннього сонця у блискучій... бруківці* - *not quite autumn sun reflected on the polished cobblestones*, де атмосферність творчого задуму підкреслюється завдяки використанню прикметника *блискучий* - *polished*.

Вербалізацію концептуальної ознаки сонце разом із її похідними складниками спостерігаємо у наступному реченні:

“Сухість випаленої сонцем трави, крихкість перегрітого моху, запах подушених ожин” [7, с. 4].

“The dryness of sun-burned grass, the brittle fragility of scorched moss, the smell of squashed blackberries” [15, с. 4].

Можна побачити, що концептуальна ознака сонце та її лексеми-деривати адекватно відтворені перекладачем за допомогою дослівного перекладу, а в словосполученні *крихкість перегрітого моху* - *the brittle fragility of scorched moss* спостерігаємо додавання синонімічного іменника до слова *крихкість*, що лише підсилює атмосферу твору та відображує почуття героя. Польова модель лінгвокультурного маркера сонце представлена в таких лексемах: *сухість, випалений, перегрітий, подушений* - *dryness, sun-burned, scorched, squashed*.

Насичене мереживо художньої образності першотвору часто переплітається із символізмом сонця, де воно постає всюдисущим та невідворотним, можна спостерігати у наступному реченні:

“З боків і згори крізь усі тріщини крон світило безальтернативне сонце — так морська вода проникає в дірявий корабель, розбігається по ньому, набирається у всіх закопелках і опускає на дно” [6, с. 88].

“From the sides and from above, through every gap in the treetops, shone an unavoidable sun – like sea water leaking through the holes in a ship, spreading inside it, filling every nook, and drawing it down to the bottom” [16, с. 62].

У цьому уривку перекладач послуговується незначною зміною у значенні лексеми на позначення концептуальної ознаки сонця: *світило безальтернативне сонце* - *shone an unavoidable sun*, де прикметник безальтернативний передано через прикметник, що є більш плинним, таким чином підвищує ефект «теплої» емоції на читача та є частиною лабіринту образів.

Приклад адекватного перекладу солярного мотиву в творі Костя Москальця «Вечірній мед» знаходимо у наступному рядку:

“Не дивись так, бо спалиш Сонце і Землю, що дець там далеко і недосяжно” [4, с. 33].

“Don’t stare like that, because you’ll scorch the Sun and the Earth, somewhere far away and unattainable” [14, с. 34].

З цього рядку видно, що перекладач відтворює концептуальну ознаку сонце, а також інші концептуальні ознаки концепту ПРИРОДА – вогонь та землю, шляхом підбору еквівалента в українській мові: *спалиш Сонце і Землю* - *you’ll scorch the Sun and the Earth*, що є адекватним та не є перешкодою задля досягнення художнього вимислу читачем.

Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» є дуже зворушливим та драматичним художнім твором. Всі сторінки роману просякнуті переплетінням жіночого начала з чоловічим, але саме внутрішня драма головної героїні є осердям роману, що не може залишити нікого байдужим. Використання сонця як однієї з концептуальних складників концепту ПРИРОДА знаходимо в рядку:

“...а отак би лежати — на постелі чи на осонні...” [3, с. 44].

“...and just wanted to lie that way – on the bed or in a sunny spot ...” [13, с. 48].

Реалізація художньої лексеми *осоння* в тексті оригіналу означає незатінене місце, що освітлюється та обігрівается сонцем [8, с. 781.]. В перекладі спостерігаємо контекстуальний відповідник – *in a sunny spot*, що відповідає адекватному відображенню атмосфери твору. Однак, можна помітити певний дисонанс у стилі мовлення: оригінальний варіант відноситься до художньої лексики, а в перекладеній версії – до нейтральної, розмовної, хоч це не впливає на загальне враження від твору.

Характерним для відтворення виміру концептуального складника сонця є використання притаманних йому кольорів та відтінків. Магістральна історія палкого кохання персонажів роману К. Москальця «Вечірній мед» зачаровує, а опис Андрусі рясніє конотаціями до її сонячного образу:

“Твої золоті коси пахнуть чистою водою...” [4, с. 39].

“Your golden braids have the fragrance of fresh water...” [14, с. 39].

Бачимо, що один із типових кольорів, який у нас асоціюється з сонячною системою – золотий, знаходить таке втілення в перекладі: *золоті коси* - *golden braids*, що відображено адекватно та відповідає контекстуальній ідеї автора.

Ще одним прикладом використання письменником сонячних матерій та приближених до них конотативних значень, а саме властивих колористичних відтінків: золотого кольору, сонячних стріл та сяючих вітрин, вербалізуються у нижченаведеному прикладі:

“... і над ним купалися купідони, салютуючи золотими тисячами сонячних стріл, які рикошетили від сяючих вітрин...” [4, с. 41-42].

“...because above him swam cupids, offering salutes with thousands of golden, sunny arrows which ricocheted off shiny storefronts...” [14, с. 42].

В цьому уривку можемо спостерігати транспозицію в словосполученні *золотими тисячами*, яке в англійському перекладі відображується зміною *with thousands of golden*. Таке рішення перекладача є доречним та адекватним, адже таке формулювання є природним для англійської мови. Концептуальні складники образу сонця – *сонячні стріли* - *sunny arrows* та *сяючі вітрини* - *shiny storefronts* адекватно відтворені контекстуальними еквівалентами та підтримують емоційний рівень тексту першоджерела.

Цікавим прикладом контекстуальної ознаки сонця є лексеми, які використовуються на позначення близьких за значенням явищ, тобто ті лексеми, що еволюціонують з неї, наприклад лексеми мерехтіння, блимання та мигтіння в творі Марії Матіос «Мама Маріца, дружина Христофора Колумба»:

“на обрії якого незваною розквісило вже маяків комунізм” [2, с. 3].

“...on the horizons of which one could see the shimmering splendors of communism” [12, с. 92].

Твір видатної української письменниці Марії Матіос «Мама Маріца, дружина Христофора Колумба» просякнутий різнобарвними інтонаціями людських почуттів, переживань та життєвих історій. Не дивно, що авторка відтворює важкі часи панування радянської влади на теренах України, з гірким присмаком описуючи реалії тогочасного життя. Подекуди письменниця глузливо висміює певні історичні та побутові моменти колишнього існування. У вищезгаданому прикладі ми можемо побачити яскраву передачу «радощів» комуністичного життя, де перекладач звертається до контекстуальної заміни значення в перекладі при передачі прикметника *незнаний* англійською мовою як *shimmering*, що означає блискучий, мерехтливий, виблискуючий, тим самим ставлячи під питання всю одухотвореність мешканців села щодо влади СРСР.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, можна побачити, що найчастіше при відтворенні концептуальної ознаки сонце в творах сучасних українських письменників перекладачі послуговуються еквівалентним перекладом, підбором контекстуального відповідника, прийомом додавання, дослівним перекладом та транспозицією. Саме завдяки отриманим результатам аналізу концептуальної ознаки сонце, що є частиною ядерного концепту ПРИРОДА, ми можемо ширше дослідити нові межі

лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного осердя української ментальності. Разом з тим, це підштовхує до нових відкриттів в царині аналізу концепту ПРИРОДА, що є одним із домінантних концептів українського ментального коду, а також дозволяє дослідити його відображення в перекладі.

Список використаних джерел

1. Бондар Н. В. Лінгвальне вираження концепту «сонце» в художній мові Григора Тютюнника / Н. В. Бондар // Рідний край: альманах Полтавського національного педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – Вип. 1 (24). – С. 95–98.
2. Матіос М. Мама Маріца, дружина Христофора Колумба. Режим доступу: <https://www.rulit.me/books/mama-marica-druzhina-hristofora-kolumba-read-364705-1.html>
3. Матіос М. Солodka Даруся: *Видання сьоме*. – М 34 Львів: ЛА «Піраміда», 2019. – 188 с.
4. Москалец К. Досвід коронації. Вибрані твори: Роман, повість, оповідання, есеї. – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. – 220 с.
5. Панасова Е. П. Концепт солнце в русском языке и речи: Автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филолог. наук.: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. П. Панасова. – Екатеринбург, 2007. – 24, [1] с.
6. Прохасько Т. НепрОсті. Видавництво «Лілія-НВ», Івано-Франківськ, 2015. – 159 с.
7. Прохасько Т. «Спалене літо». Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3617>
8. Словник української мови: в 11 т./ АН УРСР, Ін-т. мовозн. ім. О.О. Потебні; голов.ред. І.К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
9. Слюніна О.В. Архетипний концепт сонце: лінгвокультурний концепт. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – Вип. 10 (1). – С. 77–80.
10. Українські символи // За ред. М.К.Дмитренка. – К., 1994. – 141с.
11. Шуляк С. Концепт сонце у поетичних ідіолектах Є. Гуцала та В. Симоненка/ С. Шуляк// Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка] Сер.: Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89(1). – С. 370–374.
12. Matios M. Mother Marica, the Wife of Chrysofor Columbus. Bayda Books, Melbourne, 2011. – 121 p.
13. Matios M. Sweet Darusya: A Tale of Two Villages. New York. Spuyten Duyvil. 2019. - 224 pages.
14. Moskalets K. Evening Mead. Ukrainian Literature: A Journal of Translations. – 2011. – Volume 3. – 265 p.
15. Prokhasko T. A Burnt Summer. Ukrainian Literature: A Journal of Translations. – 2018. – Volume 5. – 304 p.
16. Prokhasko T. The UnSimple. Ukrainian Literature: A Journal of Translations. – 2011. – Volume 53. – 270 p.